

ΣΥΝΟΨΗ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΤΟΥ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΔΥΣΗ (ΜΕΡΟΣ 2^ο)

ΑΓΓΛΙΑ

Βασισμένο σε σειρά παραδόσεων του Πρυτάνεως της Παντείου, **Γεωργίου Μ. Παπαχατζή**, προς τους τελειοφοίτους της Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών (1945). Οι παραδόσεις αυτές, συμπεριλαμβάνονται στη Β' έκδοσή του 1957, με τίτλο κεφαλαίου 'Η ρομαντική περίοδος του πνευματικού πολιτισμού στη Δύση'.

Επιμέλεια-συγγραφή: **Ζάββανος Γεώργιος**

Εν αντιθέσει προς τη Γερμανία, ο αγγλικός «ρομαντισμός» δεν εκδηλώθηκε ως ένα ρεύμα αντίδρασης στο προϋπάρχον «κλασσικό» πνεύμα, αλλά αποτέλεσε μία συνέχεια της παλαιάς ποιητικής παράδοσης που μεταλαμπαδεύτηκε στο -νέο πλέον- πνευματικό αυτό κίνημα, την έναρξη του οποίου σηματοδοτεί η ίδρυση της «Σχολής των Λιμνών»¹.

Η ιστορία της αγγλικής λογοτεχνίας, εντάσσει τρεις ποιητές στη Σχολή αυτή, οι οποίοι θεωρούνται και ιδρυτές της ρομαντικής σχολής στην Αγγλία: αυτοί είναι οι **Wordsworth**, **Coleridge** και **Southey**. Ονομάστηκαν Lakists, διότι εκθειάζαν στο σύνολο των έργων τους, τα τοπία πλησίον των λιμνών του Ουέστμορλαντ και του Κάμπερλαντ. Όπως αναφέρει ο **Γ. Μ. Παπαχατζής**, «εκ των τριών τούτων ποιητών, ο **R. Southey** (1774-1843) (ραψωδίες, λυρικά ποιήματα με θέματα ειλημμένα εκ θρύλων, έπη με θέματα ινδικά ή της Άπω Ανατολής) δεν άφησε αξιόλογη εποχή στην ευρωπαϊκή φιλολογία. Για το έργο των Wordsworth και Coleridge που αναμφισβήτητα υπερτερούν του Southey, θα εκθέσουμε παρακάτω τις απόψεις μας»².

Ένας εκ των προδρόμων του αγγλικού ρομαντισμού, ήταν ο ελεγειακός ποιητής **Ed. Young** (1683-1765), μονήρης δημιουργός με προφητικό πνεύμα ο οποίος στο έργο του «Νύχτες» (*The nights*), εκφράζει για πρώτη φορά στην ιστορία του δυτικού πνευματικού πολιτισμού, την ιδέα για πιθανή ύπαρξη διαδοχικών κόσμων στο σύμπαν που κατοικούνται από έλλογα όντα, προικισμένα με θρησκευτικότητα και διευρυμένη συνείδηση. Ο Γ. Μ. Παπαχατζής μας παραθέτει ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα από το έργο «Νύχτες»:

¹ The Lake Poets, The Lakists

² Σημ. επιμελ.: Βλέπε Γ. Μ. Παπαχατζή 'Σελίδες Ιστορίας του Πολιτισμού', κεφ. 'Η ρομαντική περίοδος του πνευματικού πολιτισμού στη Δύση' σ. 231.

“Each of these stars is a religious house:
I saw their altars smoke, their incense rise
And heard hosannas ring through every sphere”³

Οι στίχοι αυτοί γέμουν συναισθηματισμού και θρησκευτικότητας καθώς ο ποιητής, με μυστικιστικές -θα έλεγε κανείς- διαβεβαιώσεις, αποκαλύπτει την ύπαρξη «άλλων κόσμων» που γνώρισε (έγνων) μέσα από μία θεία «Αποκάλυψη»⁴ που ξεδιπλώθηκε στις αισθήσεις του ποιητή και προφητικά πλέον εκείνος μας λέει ότι, «είδα, άκουσα» («I saw, I heard») Ωσαννά και Αρμονίες των Υπερκόσμων σφαιρών. Όπως πολύ εύστοχα παρατηρεί σ’ αυτό εδώ το σημείο ο Γ. Μ. Παπαχατζής, «Τους στίχους αυτούς, θα τους είχε πιθανότατα διαβάσει και ο γάλλος ‘ρομαντικός’ **De Fontanes**, όταν έγραψε το ‘*Les mondes*’⁵ στο έργο ‘*Essai sur l’astronomie*’»⁶.

Ο όρος «romantic» εμφανίστηκε στην Αγγλία κατά τα τέλη του 17^{ου} αιών., σε μία εποχή όμως που η λέξη αυτή δεν απηχούσε τα σχετικά προς αυτή ιδεολογικά και αισθητικά αιτήματα και ουδόλως ήταν σε χρήση στην ηπειρωτική Ευρώπη. Αρχικά ο όρος αυτός εννοείτο υπό ακαθόριστες και συγκεχυμένες έννοιες και εσήμαινε οτιδήποτε «γοτθικό» και «μεσαιωνικό», και εχρησιμοποιείτο για να δηλώσει κάθε τι που αντέκειτο στα μνημεία και τις εν γένει προσκτίσεις του λεγομένου «κλασσικού» πολιτισμού.

Η έννοια «ρομαντικός» είχε εκφυλιστεί και ταυτιζόταν με αυτή του «γραφικού», επί πλέον δε η λέξη αυτή μέχρι και τα τέλη του 16^{ου} αιώνα, προσλαμβάνόταν και με τη σημασία που της προσέδιδε η επική ποίηση των χρόνων του «Ιπποτισμού».

Αρκετά πριν τα ποιητικά δημιουργήματα των Wordsworth και Coleridge, ο **Th. Percy** (1729-1811), δημοσίευσε σε τρεις τόμους με τον τίτλο «Λείψανα της αρχαίας αγγλικής ποιήσεως», όλα τα -μέχρι την εποχή εκείνη- παλαιά σκωτικά και αγγλικά δημώδη ποιήματα· ένα πόνημα που γνώρισε εξαιρετική επιτυχία όχι μόνο στην Αγγλία, αλλά και στη Γερμανία της περιόδου του “Sturm und Drang”.

Κατά την περίοδο της μεγάλης Γαλλικής Επανάστασης, έπνεε σε όλη την Ευρώπη «άνεμος» πολιτικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων και το ρεύμα αυτό δεν άφησε την Αγγλία «ακλυδώνιστη», σε μια κατάσταση πνευματικής και ιδεολογικής «άπνοιας». Τα υψηλά αιτήματα για *Ισότητα*, *Ελευθερία* και *Αδελφoσύνη* που ενεφύσησε η Γαλλική Επανάσταση στην ευρωπαϊκή διανόηση, βρήκαν πολλούς υποστηρικτές και στην αγγλική διανόηση, πράγμα που οδήγησε αναπόφευκτα στη διαμόρφωση ενός «επαναστατικού» ρεύματος στους κόλπους της αγγλικής ποίησης

³ Σημ. επιμελ.: Αυτόθι σελ. 232.

⁴ ‘Επιφάνεια’

⁵ Σημ. επιμελ.: ‘Οι Κόσμοι’

⁶ Αυτόθι σελ. 232

και λογοτεχνίας. Ένας από τους σημαντικότερους στην Αγγλία υποστηρικτές αυτού του ρεύματος ήταν ο μεταφραστής του Ομήρου **William Cowper** (1731-1800), ποιητής και τρανός υμνητής της οικογενειακής γαλήνης, εγκάθετος σε πάσης φύσεως τυραννία και αγριότητα («*The Task*» 1785). Η ποιητική του γραφή διακρίνεται για τον πλούσιο λυρισμό της και ο δημιουργός εμφορείται από μια εν γένει, Ιδέα ανθρωπισμού.

Επιγραμματικά, στην ιστορία των γραμμάτων διακρίνονται ως αρχηγέτες του αγγλικού «ρομαντισμού» οι **William Wordsworth** (1770-1850) και **Samuel Taylor Coleridge** (1772-1834) με το γνωστό –μεταξύ άλλων- έργο «*Lyrical Ballads*».

Ο William Wordsworth, συνέταξε τη συλλογή σονέτων “*Memorials of a tour on the continent*” (1820), το “*Yarrow revisited*” (1835), το “*Intimations of immortality*” και πολλά άλλα ποιητικά δημιουργήματα, τα οποία και διακρίθηκαν για το «δροσερό» πνεύμα τους, την αγάπη προς τη φύση και τον ισορροπημένο συναισθηματισμό τους.

Ο Coleridge άφησε μικρότερο σε έκταση -αλλά μεγάλο σε σύλληψη- ποιητικό έργο. Τα έργα του “*Christianbel*” (1799), “*The rime of the ancient mariner*” 1798, “*Love*”, “*To the France*”, διακρίνονται για την πλούσια φαντασία και το μυστικιστικό τρόπο που προβάλλονται οι ποιητικές εικόνες⁷.

Σύγχρονοι προς τους δυο αυτούς ποιητές ήταν ο ιρλανδός **Thomas Moore** (1799-1852) και ο σκωτσέζος **Walter Scott** (1771-1832), επίσης ποιητές εκ των οποίων ο δεύτερος και μυθιστοριογράφος. Ο Moore, χαράχθηκε στην ιστορία των τεχνών ως «ορόσημο» της ιρλανδικής εθνικής συνείδησης, των ιρλανδικών υψηλών αισθημάτων για αγωνιστικότητα και ανεξαρτησία, σε μια ταραγμένη εποχή που σημαδεύεται από τα δραματικά γεγονότα της βίαιης ενσωμάτωσης της νήσου στο αγγλικό Βασίλειο⁸, και των μεταναστευτικών ρευμάτων ιρλανδών προς την Αμερική (1845) · γεγονότα που έχουν γραφτεί ανεξίτηλα στην ιστορία του ιρλανδικού Έθνους και παραμένουν εντυπωμένα ως «βαθυχάρακτα» στο συλλογικό «ασυνείδητο» της φυλής. Τα υψηλά ιδεώδη της Ελευθερίας αποτυπώνονται στο έργο “*Irish melodies*” (1807-1834), όπου εκεί ο ποιητής «άδει» με τρόπο δραματικό, για τη δυσμενή θέση που βρίσκεται η πατρίδα του, αλλά παράλληλα εκφράζει και την ελπίδα για μια ευτυχέστερη έκβαση της ιστορίας του τόπου του. Σε μια άλλη σειρά σατιρικών ποιημάτων του, σκώπτει την –εν γένει- ανικανότητα των ηγετών και την ασυνέπεια που διακρίνει ιδία, τους Άγγλους πολιτικούς. Αμιγώς «ρομαντικά», είναι τα έργα «*National melodies*», «*Sacred songs*», “*The love of the angels*” και “*Lalla Rookh*” (1817). Ο Moore, υπήρξε θαυμαστής και βιογράφος του **Byron**.

Ο **Walter Scott** εξέδωσε σκωτικές ραψωδίες (ballads), όπως “*Borders Minstrelsy*” (1802) και το “*The lay of the last minstrel*” (το τραγούδι του τελευταίου

⁷ Σημ. επιμειλ.: Ο S. T. Coleridge επηρεάστηκε από τον μεγάλο Σουηδό «μυστικό» Emanuel Swedenborg (βλ. Thomas Mcfarland, Coleridge and the pantheist tradition, Oxford, 1969, σσ.283-284).

⁸ Σημ. επιμειλ.: Ενσωμάτωση που πραγματοποιήθηκε από τον άγγλο Πρωθυπουργό Πητ το 1801.

ραψωδού) στο οποίο περιγράφει με τρόπο απαράμιλλα περιγραφικό τα τοπία της Σκωτίας. Έγραψε επικά αφηγήματα και ιστορικά μυθιστορήματα, εμπνευσμένα από Μεσαιωνικές ιστορίες και γεγονότα παρωχημένων ετών.

Οι σημαντικότεροι εκπρόσωποι όμως του αγγλικού «ρομαντισμού» είναι οι **Shelley**, **Keats** και ο λόρδος **Byron**, προσωπικότητες που είχαν ως κοινό χαρακτηριστικό την *δράση* μέσα στα γεγονότα της εποχής τους, προασπίζοντας και παράλληλα προάγοντας την ιδέα της ελευθερίας των αγωνιζομένων, και την εναντίωση στην κοινωνική συμβατικότητα.

Ο **John Keats** (1795-1821), με τα έργα του «Υπερίων», «Ωδή αφιερωμένη στην ελληνική Υδρία», αναδεικνύει την πνευματική του διαύγεια και το πλούσιο σε ωραιότητα ψυχικό του περιεχόμενο. Λάτρης του «Ωραίου» και της αρχαίας ελληνικής έννοιας του «*Κάλλους*», έφερε στην επιφάνεια πολλούς μύθους της αρχαιότητας καθώς και θρύλους του ιπποτικού Μεσαίωνα. Δυστυχώς, δεν ευτύχησε να πληροφορηθεί την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης καθότι πέθανε λίγες εβδομάδες πριν, σε ηλικία μόλις 26 ετών. Για τον πρόωρο θάνατό του, ο **P. Shelley** έγραψε τον «*Αδωνη*» (1821), αλλά ήταν «γραπτό» να χαθεί και ο ίδιος ο Shelley τον επόμενο χρόνο, κατά τη διάρκεια μιας ατυχούς θαλάσσιας εκδρομής στα «ανοικτά» της La Spezia. Ο Shelley, αφιέρωσε στην ελληνική επανάσταση το «*Hellas*» (1822) και η συλλογή του “Poetical pieces”, εκδόθηκε ένα έτος μετά τον θάνατό του.

Ο λόρδος **Byron** (1788-1824), δεν επιδόθηκε απλά στη συγγραφή «ρομαντικής» ποίησης αλλά έζησε και «έδρασε» στον ρομαντισμό. Το έργο του «*Childe Harold*» (1812), σημείωσε μεγάλη επιτυχία στην Αγγλία. Το έργο αυτό, αποτύπωνε με εξαιρετικές λεκτικές εκφράσεις και αρμονία ύφους, σφοδρά πάθη, έρωτες και ωραία τοπία. Γνωστή είναι και η μεγάλη σειρά έμμετρων αισθηματικών του αφηγημάτων («*Γκιαούρ*», 1813). Ακολουθούν το δράμα “*Manfred*” (1817) και το επικό ποίημα του “*Don Juan*” (1819-1824) στο οποίο σατυρίζει τη σύγχρονη κοινωνία και τις αντιλήψεις της. Η μεγάλη προσωπικότητα του λόρδου Βύρωνα, όχι μόνο έδρασε αλλά και επέδρασε στα μεγάλα ιστορικά γεγονότα της ελληνικής Επαναστάσεως ζώντας μέσα σ’ αυτά, πιστεύοντας πως οι *Ιδέες*, αποκτούν «αξία» μέσα από τη «δράση» του ατόμου στον κοινωνικό βίο και όχι από τη «μονολιθική» πίστη του σ’ αυτές⁹.

Βιβλιογραφία: A. Beers, A history of English Romanism in the 18th century, Λονδίνο 1899, A. Symons, the romantic movement on English poetry, Λονδίνο 1909, Richter, Geschichte der englischen Romantik, τομ. 2, 1911 και 1916, H. Walker, The English essay and essayists, Λονδ., 1915, H. G. de Maar, Romanticism in the 18th century, Oxford, 1924, H. I. Griorson, Classical and Romantic, Cambridge, 1923, L. P. Smith, four romantic words, Oxford, 1924, E. Schulz, Romantik und Romantisch als literarhistorische Terminologien und Begriffsbildungen, R. Ullmann και H. Gotthard, Geschichte des Begriffes Romantisch,

⁹ Σημ. τ. επιμελ.: Ο όρος «δράση» -action (λατινιστί ‘actio’, και ‘Aktio’ στη Γερμανική γλώσσα), θα αποτελέσει πολύ αργότερα και το «άπαξ λεγόμενο» για την αμερικανική σχολή του «Πραγματισμού», καθώς ο εισηγητής της William James [1842-1910, Harvard University] θα δηλώσει ότι, «έχω σωστές *Ιδέες* θα πει κατέχω πολύτιμα όργανα για τη δράση», [‘Πραγματισμός’ ελλην. Μετάφρ., σ.69]]. Σε παρόμοια συμπεράσματα θα φτάσει και ο ονομαστός σχολιαστής του Kant, Hans Vaihinger (1852-1933), ο οποίος επισημαίνει ότι, «ο άνθρωπος, είναι φτιαγμένος πρώτα για τη δράση (Akt), η νόηση του δόθηκε όχι για να βρίσκει την αλήθεια αλλά για να ενεργεί» (Die Philosophie des Als, Ob, 1911). Την πραγματιστική αυτή τάση τη συναντούμε και στον Rudolf Eucken (1846-1946) με την έννοια του Aktivismus (πρβλ. στο βιβλίο ‘Geistige Strömungen’).

Η «ρομαντική» περίοδος των τεχνών στη Δύση

Βερολίνο, 1927, L. Réau, L'art romantique 1930, Leblanc, Lettres sur l'Angleterre, Gigardin, Essai sur la composition des paysages, André Maurois, Ariel ou la vie de Shelley, 1923, C. Gordon, Life and genius of lord Byron, A. Farinelli, Lord Byron, 1921.

ΟΙ ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ ΤΟΥ «ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΥ».

Στις εικαστικές τέχνες, κυριαρχούν οι τοπιογράφοι με τις απαράμιλλης αισθητικής αξίας υδατογραφίες και λίγο αργότερα με τις ελαιογραφίες τους. Χάρη σ' αυτούς, η «ρομαντική» σχολή ζωγραφικής στην Αγγλία, αποκτά ένα προβάδισμα έναντι του Delacroix, του Géricault και των επιλοίπων εκπροσώπων της γαλλικής «ρομαντικής» σχολής, γεγονός που ανάγκασε τα γαλλικά εργαστήρια να αναζητήσουν τα αισθητικά τους πρότυπα πέρα από τη Μάγχη. Έτσι, τα έργα του επιφανούς τοπιογράφου **J. Constable**, ενθουσίασαν το φιλότεχνο γαλλικό κοινό στην έκθεση του 1824 στο Παρίσι,

John Constable "Beach of Brighton with sailing boats" (local ships before Brighton)

με την αριστοτεχνική τους απόδοση των χρωματισμών διαφόρων τοπίων αλλά και με τις ποικίλες αποχρώσεις του πρασίνου, χρώμα που ήταν ιδιαίτερα προσφιλές στον καλλιτέχνη.

Ο **R. P. Bonington** (1801-1828), μετέφερε το εργαστήριό του στο Παρίσι και πρωτοστάτησε πλάι στους Delacroix και Géricault, στην αντίδραση κατά του νεοκλασικισμού της σχολής των David και Gross την δεκαετία 1817-1827.

Bonington, Richard Parkes "Szene in der Normandie"

Bonington, Richard Parkes Bologna

Turner Dido Building Carthage

Ο **William Turner** (1775-1851) παρουσιάζει την ίδια εποχή έργα υψηλής αισθητικής όπως οι τοπιογραφίες «*Βροχή*» και «*Καρχηδών*».